Transcribed by TurboScribe.ai.

Interviewer Walenty Baluk (WB), UMCS
Interviewee Volodymyr Viatrovych (VV)
January 29, 2025

Processed by Georgiy Kasianov, UMCS

WB: Доброго дня, пане Володимире. Доброго дня, це я нарешті. Так, так, так.

Мені чомусь закортіло переставити цю програму ще раз. Вона в мене стояла, треба ще раз її переставити. Ага, окей.

Добре. Добре, я радий, власне, вам, що вдалося з'єднатися нам. Ще раз щиро вдячний за готовність зустрітися та порозмовляти.

Я вам надав список питань, так? Ви отримали?

VV: Так, я отримав. У мене одразу питання до питань.

WB: Ага, окей.

VV: Скажіть, будь ласка, відповіді можуть бути більш формальними. Тобто, я, звичайно, вам відповім, як воно формально, але можна піти трохи глибше і трохи про реальні речі.

WB: Ні, ну так, так, так.

Тому, власне, і де-юре, і де-факто якраз ситуація нас цікавить, тому що дослідження політики національної пам'яті якраз не лише з формальної точки зору, але і з неформальної, є цікавими. Тому, власне, для нас, ну не хочу сказати ще важливіше, також неформальний аспект цього питання, але, власне, бажано також представити і цю складову. Так що, якщо буде можливість розширити, то будемо вдячні.

VV: Добре, поїхали.

WB: Добре, тоді починаємо. Перше питання, як довго ви працювали на посаді керівника інституту, Українського інституту національної пам'яті? Від березня 2014-го до вересня 2019-го.

VV: Трошки більше, як п'ять років.

WB: Це повна каденція, так?

VV: Це повна каденція, так.

WB: Який механізм вашого призначення?

VV: Зважаючи на те, що Український інститут національної пам'яті це центральний орган виконавчої влади, згідно українського законодавства, то призначення відбувається рішенням уряду.

Якщо дати трохи назад, політичні обставини, скажімо так, пояснити мого призначення, то треба нагадати, що це була весна 2014-го року, зразу після перемоги Революції Гідності, після втечі Януковича. Цікаво, що за часів Януковича Український інститут національної пам'яті проходив процес, його називали реструктуризацією, і реально йшлося про його поступову ліквідацію. Тобто, ще крок назад зроблю.

Він був створений в 2006-му році з ініціативи частини громадськості. Я був теж причетний до цієї ініціативи. Між іншим, одним з джерел натхнення для мене був польський досвід кінця 90-х, початку 2000-х років.

Я десь вже з початку 2000-х років піднімав тему публічно про те, що в Україні варто щось такого робити. Хоча, насправді, більше, якщо говорити про спрямування роботи, то більше я взорувався на Литовський центр геноциду і резистансу. Тому що там мінус всі прокурорські функції, менша, на мою думку, заполітизованість, що було вже з самого початку трохи присутнє в польському прикладі.

Але от якраз після Помаранча революції з'явилася перша можливість створити такий інститут. Цю ініціативу підтримав тодішній президент Віктор Ющенко. Але створили його, власне, не в вертикалі президента.

Один з варіантів розглядався, що, можливо, він буде як інститут стратегічних досліджень. Є така інституція при президенту України. А створили його, власне, як центральний орган виконавчої влади, для того, щоб мати можливість впливу на владу, на всю вертикаль влади.

Першим керівником було тоді призначено відомого політика і фізика за освітою, в принципі, такий один з батьків засновників незалежності, можна так сказати, Ігор Юхновський. І, в принципі, йому вдалося

створити цей інститут. Тобто, це було найважливіше, зважаючи на тодішню політичну ситуацію, тому що Ющенко ніколи не мав більшості в парламенті, завжди були проблеми з проросійськими силами, які блокували... Так, щось воно тут пише.

WB: Ну, я вімкнув, так, так, так.

VV: Таке було створено, але поразка Ющенка на виборах у 2010 році очевидно, що поставила питання, чи буде далі існувати інститут Юхновського, попри те, що він був таким дуже авторитетним політиком в Україні.

Його таки звільнили з цієї посади. На його місце призначили історика, але разом із [тим] членом комуністичної партії, я думаю, що його саме через члена комуністичної партії, через історичну освіту призначили пана Солдатенка. І, по суті, з того часу почалася така поступова нівеляція, чи навіть ліквідація інституту.

Його позбавили, статусу центрального органу виконавчої влади. Його перетворили на науково-дослідну інституцію при Кабінеті Міністрів. Толком ніхто не знав, що воно, для чого воно.

Нібито мали займатися дослідженням політики національної пам’яті. Не її формуванням, не її реалізацією, а дослідженням. Кілька разів було кілька скандалів, яких проявився будь-який інститут, пов'язаних з темою Голодомору.

А тут важливо зазначити, що в 2006 році знову таки з ініціативи Ющенка був ухвалений закон про Голодомор як геноцид. І саме в цьому законі, це єдиний станом на тепер закон, чітко згадано про існування інституту національної пам'яті, як відповідальний від імені держави за поширення інформації про Голодомор як геноцид. Таким чином, власне, вдалося десь в законодавстві прописати інститут.

Так от, після зміни влади, після приходу до влади Януковича, після приходу до влади в інституті Солдатенка відбуваються дуже серйозні зміни, як раз у ставленні до Голодомору. Янукович на міжнародному рівні відмовляється від концепції Голодомора як геноциду, очевидно, на догоду Росії. І, на жаль, інститут національної пам'яті теж починає просувати цю тезу про те, що це загальна советська трагедія, так сталося, всі постраждали.

І це, очевидно, викликало скандал серед істориків, серед громадськості. І, відповідно, інститут почав дуже втрачати авторитет. І на хвилі цього, по суті, готувалася його ліквідація.

Станом на 14-ий рік, коли я прийшов в інститут національної пам'яті, вже закінчувалася навіть оренда приміщень для нього. Тобто, в 14-ий рік мав би, напевно, бути останнім в існуванні цієї інституції. Але стається революція гідності, Янукович втікає з країни, Солдатенко йде у відставку.

І, власне, на хвилі цих перетворень мені тодішній прем'єр-міністр Арсеній Яценюк запропонував очолити цю інституцію, тому що я асоціювався з цією темою, постійно нею займався. І я погодився. Але, насправді, перше і найважливіше для мене було завдання — це було повернути попередній статус інституту.

Тому що на той момент, коли я його очолив, він не був центральним органом виконавчої влади. Він був, як я й сказав, щось незрозуміле під назвою дослідницька установа при Кабінеті Міністрів України. Відтак, перші місяці моєї роботи були якраз присвячені по-перше, юридичні ….

Треба було повернути центральний орган виконавчої влади, а для того затвердити постанову, якою затверджується положення про функціонування Української інституту національної пам'яті на рівні Кабміну. А друге, очевидно, — це набрати наново всіх людей, набрати команду. І потім, очевидно, зразу готуватися…

Це зайняло кілька місяців, ця бюрократична процедура. Але, зважаючи на те, що я мав достатньо добрі зв'язки і добрий вплив серед цих нових політиків, які після Майдану прийшли до влади, тому що сам був одним з активних учасників Майдану. То, в принципі, було велике сприяння і вдалося відновити інститут як центральний орган виконавчої влади.

Вдалося, власне, тоді затвердити нову постанову, в якій прописано положення про інститут національної пам'яті, яким регулюється, власне, діяльність інституту національної пам'яті. І почати набирати нових людей. Це десь вже на осінь 2014 року.

І, очевидно, найважливіше, щоб ми вийшли на осінь з тим, щоб вже говорити про якийсь бюджет на наступний бюджетний рік. Тому що у нас кожного року складається бюджетна установа. І якраз на осінь, в принципі, можна було формувати якісь бюджетні запити.

І, в принципі, в самого початку вже була якась підтримка, яка дозволила рухатися далі. Так от. Такий розлогий вступ про початок.

Але треба було показати трошки цей весь політичний контекст.

WB: Так, я розумію. Так що дякую, власне, за такий розширений ступ, за цей політичний контекст.

А у мене питання власне про персональний контекст. Чи, власне, були інші кандидати на цю посаду, крім вас?

VV: На момент призначення весною 2014 року, так. Була у нас така більш правополітична партія «Свобода», націоналістична партія «Свобода», яка теж була активним учасником Майдану.

І, ну, в тих дискусіях не публічних, але реальних, які я чув, які вбрав участь, вони, власне, претендували на те, щоб

WB: почолити, так?

VV: … їх представник очолив цю цю інституцію. Конкретного прізвища не говорилося, але вони вважали, що це та сфера, яка для них є важлива. Але, по суті, ну, поставити когось як альтернативу в мені, вони, очевидно, ну, співмірно популярного тоді не могли, і я думаю, що це стало запорукою того, що, ну, по суті, на момент, коли вже ухвалилося рішення, це було майже безальтернативно.

Насправді, в нас не так багато людей, які цікавилися цією темою, і тим паче робили це публічно, а ті, хто цікавилися, ті були якраз в нас в єдиній команді. Тобто ми з самого початку йшли єдиною командою. Команда, до речі, яка була сформована на початку 2000-х як громадська ініціатива у Львові, в Києві.

Потім, в 2008 році, я пішов керівником архіву Служби безпеки України, того, що зберігає архіви КГБ, і там частково ця команда почала працювати. Тому в нас, в принципі, була така вже злагоджена команда, яку багато хто знали, включно з політиками. Тому для більшості було очевидно, що же, якщо йдеться про потребу відновлення інституту, що ми можемо це зробити.

Нам в цьому питанню довіряли.

WB: Правий сектор претендував, чи, власне, тільки свобода?

VV: Ні, правий сектор не претендував. Чесно кажучи, правий сектор, як політична партія...

WB: Ну, сила.

Можливо, не партія, але сила.

VV: Ні, ні, ні. Не було такого.

Принаймні, я такого ніколи не чув. Свобода, так. Свобода претендувала.

Свобода, власне, вже в той момент була оформленою партією. А правий сектор, це, вважаю, таке досить стихійне явище на Майдані, яке в момент свого оформлення, вже після Майдану, почало дуже швидко втрачати підтримку, авторитет. І, по суті, себе потім проявили хлопці більш яскраво вже під час війни, як добровольці, як військові.

Але, як політична сила, ні. Тому, відтак, очевидно, що вони не претендували на якийсь такий [незрозуміло].

WB: На момент призначення ви асоціювали себе з якоюсь конкретною політичною партією?

VV: Ні.

WB: Можливо, не сили а партії?

VV: Ні, ніколи.

WB: Ви були як безпартійний, так, кандидат на посаду? Так, я був безпартійний. Я думаю, що це ще одна з запорук моєї підтримки.

Тому що я спокійно міг говорити з партією Яценюка, партією Порошенка, Ляшка, Самопоміч Садового. Тобто, фактично, з усіма тими проукраїнськими політичними силами, які вважали важливими цю тему, в мене були абсолютно нормальні приязні стосунки. Всі мене вважали більш-менш своїм і разом з тим я не був членом жодної партії.

Хоча, до речі, знаєте, це важливо, але вже після того, коли я очолив інститут національної пам'яті, в жовтні почалися дострокові вибори парламентські. І якраз тоді Яценюк запропонував мені йти кандидатом в депутати від їхньої партії. Я відмовився.

Власне, тому що я, певне, якраз розпочав роботу з інститутом і мені це виглядало цікавішим. Але це не приліпило до мене якогось ярлика, що я працівник цієї політичної сили. Тим паче, я ніколи так і не вступав.

WB: Дякую. Дякую. Наступне питання. Які ваші посадові були обов'язки та сфера відповідальності?

VV: Те, що називається політикою національної пам'яті формування і реалізація. При тому, що коли ми говоримо про формування, то треба розуміти, що попри те, що інститут національної пам'яті є центральним органом виконавчої влади, він так чи інакше входив в структуру чи підпорядкування Міністерства культури. Відтак, центральним, відповідальним згідно українського законодавства за формування політики в цій сфері було Міністерство культури, а Інститут національної пам'яті радше відповідальний за реалізацію цієї політики.

Хоча, об'єктивно, з тими міністрами культури, з якими я працював, це був спочатку Євген Нищук, потім В'ячеслав Кириленко, … теж мав абсолютно всі можливості і довіру виступати з ініціативою для формування того, що важливе є в політиці національної пам'яті. Загалом, мені здається, що я вважаю, що робота була достатньо успішна у нашого колективу, нашої команди, але це стало можливо якраз завдяки тому, що в цій постмайданній атмосфері було розуміння суспільства, що це важливо, з одного боку. А з другого боку, було намагання на співпрацю, фактично, з усіма гілками влади в мене.

Тобто, я нормально мав підтримку всіх своїх ініціатив на рівні кабінету міністрів, при чому це не залежало, чи першим прем'єр-міністром, з яким я почав працювати, був Яценюк, потім його змінив Гройсман, але рівень співпраці був однаково нормальний і активний. В мене була нормальна співпраця з адміністрацією президента Порошенка і з парламентом, так як я сказав, оці всі проукраїнські політичні сили, так чи інакше, готові були підтримувати якісь наші законодавчі ініціативи. І от коли ми ухвалювали цей пакет законів про декомунізацію у 2015 році, то фактично була така консенсусна підтримка всіх політичних сил.

Тому, мені здається, що це була у нас запорук того, що щось здалося зробити в принципі політичне сприяння всіх його влад.

WB: Дякую. Ви сказали, власне, що не лише реалізація політики, але і формування.

Ця тема з'явиться також і в інших питаннях, але якщо можна коротенько про власне, формування. Тому що наступне питання це хто і як формулює місію та завдання вашого інституту. І частково, власне, можемо поєднати і відповідь на це запитання з, власне, вашою участю як інституту і, можливо, особисто в формуванні політики.

VV: Отже, йшлося в першу чергу про те, щоб переконати в потребі такої політики державного, що держава мусить якимось чином створювати умови для… і сприяти з одного боку, дослідженням історичної проблематики, а з другого боку популяризації історичної проблематики. Відповідно, для створення цих умов, власне, ми готували якісь чи то законодавчі акти, чи то підзаконні акти, завдання яких, власне, було полегшити можливості для дослідження. Мова йде про ті самі закони про відкриття архів КДБ, які створювали можливість для дослідників.

Важливо було пояснити, між іншим, в Україні багатьом, що інститут попри назву — це не наукова установа, тобто ми не маємо займатися дослідженням, ми маємо створювати умови для дослідження. Це перше наше завдання. А друге завдання — це, власне, швидше популяризація історії.

Тут ми більше, власне, наслідували якраз литовський досвід, тому що вважали, що однією з причин, однією з проблем українського суспільства, на відміну від польського, є незнання своєї історії і незнання, яке дуже активно використовується в тому числі Росією, в тому числі в ході війни, яка почалася тоді, в 2014 році. Тому нам важливо було, власне, розгортати інформаційну кампанію, інформаційні кампанії, завдання яких було популяризувати історії. Звичайно, що в першу чергу мова йшла про історію XX століття, тому що це, по-перше, найближча, по-друге, визначальна, насправді, в контексті тих подій, які відбувалися в сьогоденні.

Важливо було з одного боку проводити деконструкцію якихось російських чи ще советських міфів про минуле, таких як Велика Вітчизняна війна, і для цього так само було хвалено відповідний закон. З другого боку, важливо було пропонувати якісь альтернативні українські наративи. І таким, власне, наративом, такою важливою темою, за яку ми взялися від самого початку, була це тема Української революції 17-21 років, тема створення української держави, Української Народної Республіки чи Західної Української Народної Республіки, і, власне, демонстрація тяглості сучасної української держави від цих попередніх форм української держави.

Тобто, це теж було важливо в контексті протистояння цим російським наративам про те, що Україна це не держава, про те, що Україна це щось випадкове, що з'явилося на руїнах Совєтського Союзу в 1991 році. Нам треба було показати, які були форми держави, яка була, чого вдалося досягнути. Звичайно, великий акцент ми робили на темі Збройних Сил України, формування різного роду українських армій.

І наступним очевидним етапом це боротьба за незалежність після падіння Української держави 21 року. Це збройна боротьба 1920-х, 50-х років. А далі вже винайшлося диссидентський, ненасильницький рух національно-демократичний рух кінця 80-х, початок 90-х років.

Нам важливо було показати цю тяглість теперішньої України не від совєтських форм державності, не від Українсько-Радянської Соціалістичної Республіки чи Совєтського Союзу, а від українського визвольного руху чи форм української державності 1917-21 років. Ми напрацьовували ці наративи, ці наративи реалізовувалися в формі всяких виставок, книжок, частково через Інститут національної пам'яті, частково через Міністерство культури, частково тоді було створено і діяло Міністерство інформації, яке теж готувало інформаційні ролики, кліпи різного роду, інформаційні кампанії. Велику увагу тоді зразу було присвячено темі Другої світової війни, бо це був якраз 2015 рік, коли Росія почала дуже розкручувати оцю ювілейну дату завершення Великої перемоги, завершення Великої вітчизняної війни, бла-бла-бла, і очевидно, що це все цьому теж треба було протистояти і, відповідно, це було одна з важливих тем.

Це деконструкція советських міфів про Другу світову війну. З другого боку пропозиція нових українських наративів про Другу світову війну як про війну, в якій українці, на жаль, не мали своєї держави, змушені були воювати в різних арміях, часто один проти одного. І тут мова йшла вже не тільки про наративи, мова йшла про потребу формувати якісь нові підходи комеморації цієї війни.

Власне, це теж була наша пропозиція, розроблена про 8 травня як альтернативу до 9 травня. Це затягнулося, тому що, згідно закону, який ми підготували, який було ухвалено 2015 року визначали на державом у рівні дві паралельно дати. 8 травня як завершення війни в Європі і 9 травня як день перемоги над нацизмом.

Закінчилося це тільки у 2023 році, коли врешті-решт відмовилися від 9 травня. Нові, в принципі, навіть самі комеморативні заходи пропонували, тобто на місці військових парадів, советсько-російських. Пропонували

акцію за участю президента, яка відбувалася перша хвилина миру якраз пізно ввечері 8 травня, коли було підписано Акт капітуляції нацистської Немеччини.

Нові символи, тобто замість Георгієвської стрічки, яку почали використовувати Росія, в тому числі для обмаркування цих терористів, ЛНР, ДНР і так далі, пропонували символ Червоного Маку, який, очевидно, запозичили в Європі та Північної Америки як символ пам'яті. І це такого роду формування політики відбувалося через те, що ми якісь свої креативні ідеї оформляли в якісь конкретні бачення, відтак і якісь рекомендації, які через інші органи влади поширювалися, так як мали можливість долучати до цих нам запропонованих акцій яких найвищий керівництво держави аж на рівні президента, то очевидно, що цьому надавало такого державного значення. Участь президента Порошенка в акції «Перша хвилина миру» очевидно зразу показувала, що це новий державний підхід до такого роду відзначень.

І, в принципі, нам вдавалося це поступово перетворювати в якусь таку нову традицію цих відзначень. Крім того, ще такі окремі аспекти, але тим не менше важливі. Це вже стосувалося безпосередньо Міністерства оборони, участь у розробці нової символіки Збройних сил України.

Мова йде аж до одностроїв, нашивок і так далі, які копіювали щось, що апелювало до часів Української Народної Республіки. Переіменування військових частин, тобто, найменування їх гетьманами, діячами армії УНР і так далі. Участь в цих всіх відзначеннях, святах, військових парадах до Дня Незалежності, так само ми намагалися постійно імплементувати якусь історичну частину, і саме цю історичну частину, яка апелювала до тяглості Української держави за часів Русі, Козацтва XX століття.

WB: Дякую, і хотів би, власне, запитати про те, хто та як, тому що Ви говорили про місію та завдання, я, наскільки правильно я зрозумів, що Ви говорили про те, що приймали Ви та Ваш інститут активну участь власне у формуванні політики національної пам’яті. Але власне мене цікавить механізм, чи власне ви напрацювали якісь концепції, якісь пропозиції, якісь плани і подавали в Міністерство культури, з яким ви співпрацювали і яке, я так зрозумів, контролювало, так, як орган виконавчої влади роботу вашого інституту. І воно затверджувало, чи власне такі пропозиції приходили згори.

Яким був саме механізм?

VV: Ну здебільшого, якщо йдеться про політику національної пам'яті, то ініціатива виходила від нас. Знову таки, в силу історичних, напевно, причин, що нам довіряли в цій темі і, в принципі, нам вдалося сформувати команду, яку мені здається, на мою думку, це були ті люди, які найкраще розумілися в цій темі, які мали певні якісь напрацювання щось в цій громадськості. До речі, невелика в нас була команда, десь 50 з чимось людей, всього працювали в інституті.

Але, що важливо було, що ми виходили часто в якихось питаннях креативу, розробки політики далеко поза межі самого інституту. Тобто ми проводили якісь креативні сесії за участю істориків, громадських активістів, інформаційників, рекламників. Просто збиралися і допіздна сиділи, розмовляли.

І так потім ті напрацювання вже в більш готовому вигляді так пропонували, чи то у вигляді якихось законопроектів, як це було з цими законами з декомунізації на Верховну Раду, чи то через Міністерство культури. Ми мали можливість, знову таки, попри те, як Центральний орган виконавчого влади, ми мали можливість законодавчої ініціативи , можемо ініціювати якісь законопроєкти. І цим користалися, але найбільше користалися очевидно тим, що не було якихось, скажімо, альтернативних бажань когось іншого це робити.

Тобто всі розуміли, що є Інститут національної пам'яті, що він в принципі зробиться нормально. І що ми жодного разу не увійшли в якийсь конфлікт, не зробили щось, за що було нам соромно, чи Міністерству соромно, чи Верховній Раді соромно. Відтак от напрацював якийсь такий авторитет, який дозволяв нам бути певним, що наші напрацювання будуть підхоплені і будуть реалізовані.

Здебільшого так було, часом нам здавалося, як тим людям, які повністю в це занурені, що можна було більше, можна було більш масштабно зробити. Наприклад, коли відбувалося відзначення століття, початку Української революції 1917 року, от, відбулося відповідне спеціальне засідання парламенту. Ми хотіли масштабніше, у нас були масштабніше плани, але очевидно, що тоді вже були проблеми і фінансові, і проблеми пов'язані з війною.

На нашу думку, недостатньо належно органи влади відреагували на наші пропозиції, на століття незалежності 22 січня 1918 року. Заходи в 2018 році ми хотіли зробти трохи пишнішими, нам ми пропонували тоді заходи на тому самому Софійському майдані, де проголошувалися універсали.

Але знову-таки, з міркувань безпеки, це було зроблено в приміщенні, це трошки скорочувалося.

Але в цілому, ідеї, якісь наративи, якусь єдину лінію того, що би мало бути, це залишилося за нами.

WB: А, скажіть, будь ласка, це вже тут якраз в цьому списку немає цього запитання. Натомість, уточнюючи, чи, наприклад, була ініціатива чи пропозиція створити наративний музей, присвячений УНР, який можемо порівняти до, наприклад, наративного музею Другої світової війни у Гданську?

VV: Звичайно.

Ідея створити або окремо музей Української революції 1917-1921 років, або, можливо, ширший музей боротьби за незалежність оговорювалася до рівня того, що якісь плани вже накидалися. Але з музеями ми завжди, на жаль, впиралися в питання великого ресурсу, яка потребувала ресурсу фінансового, в першу чергу, і, звичайно, часу, тому що це потребувало більше часу.

Єдиний проєкт, який ми запустили, на жаль, лише частково, через певні політичні проблеми, це створення музею Майдану. Мова йде про події, які сталися на Майдані, ці протести починаючи від 1990 року студенське голодування, через Помаранчеву революцію, до Революції Єдності 1913-1914 років.

Ми створили таку структуру, яка називається Музей Майдану, національний музей Майдану. Зібрали там команду, яка почала працювати. Ми провели потужний міжнародний конкурс того, як має виглядати цей проєкт.

Німецька, здається, фірма виграла проєктування цього музею. Потужно, абсолютно співмірно з Майданським музеєм. І, якщо я не помиляюся, там, здається, в журі були представники музею Солідарності.

Ми провели серйозний міжнародний конкурс щодо меморіалу Героїв Небесної Сотні, який мав постати поруч. Але потім це все вперлося не тільки в брак коштів, тому що навіть принаймні на меморіал Героїв Небесної Сотні ми зуміли вибити кошти з бюджету, тобто ми отримали підтримку. Але вперлося в питання політично-юридичного характеру.

Справа в тому, що місце, де мав, власне, споруджуватися музей і меморіал, воно залишалося досі місцем злочину, розслідування, вбивств, які там сталися 20 лютого 2014 року. Тому прокуратура нам заблокувала роботи, відклала нам ці роботи. Тобто, що допоки не буде закінчено слідство, не можна буде там нічого змінювати, ніяке ландшафт, ніяким чином.

І, на жаль, це відіграло свою вирішальну негативну роль, тому що ми могли починати будувати ще десь в кінці 2018 року. До середини 2019 року ми мали заблоковані ці роботи, власне, слідством. А далі сталися політичні зміни, далі сталася зміна влади в Україні, яка не вважала для себе аж таким важливим продовження цієї роботи.

І, на жаль, ці проєкти досі залишаються в сфері проєктів. Але сама ідея, повертаючись до того, про що Ви говорили, щоб поговорити про якийсь окремий музей української революції, так, вона обговорювалася. Загалом, ми багато працювали з музеями, тому що в Україні, відверто кажучи, музейна сфера неймовірно консервативна.

І коли ми збирали музейників для того, щоб якось їх повчити, як можна по-іншому працювати, що музеї мають бути трошки живішими. Між іншим, ми возили їх в Польщу. Були кілька таких стадій турів по різних музеях в Польщі, в тому числі в Гданську, в тому числі в Варшаві в музеї польських євреїв.

Тобто, якраз такі найновіші, сучасні, показували, Варшавського повстання. Намагалися трохи розрухати це музейне середовище, яке неймовірно консервативне. Вони часом ображалися, бо моя теза полягала в тому, що більшість музеїв в Україні це музеї совєтського музею.

Вони виглядають саме так, як в совєтські часи мог би виглядати музей. Часом були суперечки. До прикладу, у нас була досить гаряча спочатку суперечка з музеєм, який тоді називався музеєм Великої Вітчизняної війни.

Власне, в контексті боротьби проти тих російсько-совєтських міфів ми ініціювали, спонукали і врешті довели до кінця його перейменування і переформатування, що дуже не сподобалось усякому колективу, які пробували заручитися якоюсь політичною підтримкою, щоб ми на них не наїжджали, щоб ми їх не рухали. Тому що це такий святий музей, йому вже понад 50 років, а тут прийшли якісь молоді зелені і погрожують нашому музею.

Але врешті перетворення все одно відбулися і ми проводили, тобто і по місцевих музеях їздили, тому що так само насправді це велика проблема. Збирали цих музейників, показували їм світ, як виглядають музеї, з тим, щоб потроху привчати їх до інших способів демонстрації. Деякі музеї відгукнулися на це, Чернігів, якщо я не помиляюсь, там є цікаві, гарні відбулися зміни в краєзнавчому музеї.

Але це потребувало точно не 5 років, це робота, яка потребувала десятиліття напевно як мінімум і насправді великого ресурсу. Знову таки, якби не війна, ми вже викладали на те, щоб згодити якісь фінансування за кордоном для музеїв. Так як ми центральний орган виконавчої влади, ми не могли брати гроші з якихось фондів окремо, але ми могли бути посередниками, просто знайти конкретно якусь фундацію, яка готова фінансувати якусь роботу і рекомендувати якийсь конкретний музей, що вони здатні це зробити, а ми беремо себе в змістову частину цієї роботи.

Такого роду робота почалася, але на жаль, бачите, це все перервалося в силу політичних причин, а потім і війни.

WB: Ви згадували про ініціативну групу.

Мене цікавить механізм. Чи це, власне, неформальна ініціативна група, коло однодумців, чи, власне, ця ініціативна група, наприклад, була якось прикріплена до інституту, скажімо, як дорадчий орган, як...

VV: І одне, і друге. І одне, і друге.

Тобто, з одного боку, спочатку була ініціативна група, яка потім стала інститутом, але не вся ця ініціативна група стала інститутом. Дехто продовжував працювати в громадському форматі. Для того, щоб це все справді ще оформити, в нас з нами була створена колегія інституту, яка, власне, була органом ухвалення рішень.

Колегія складалася з керівників підрозділів інституту плюс додатково запрошені експерти, які вважалися нам потрібними. Колегія збиралася два рази в рік, здається, для підготовки планів, а потім для заслухування звітів. Тобто, формально передбачено, що керівництво інституту мусить прозвітуватися перед колегією.

До колегії, крім експертів громадських, входили представники інших міністерств, знову-таки для того, щоб ми мали якийсь конект з іншими органами. Крім того, було створено ще додатково, тоді це після Майдана така хвиля була, і, в принципі, я вважаю, позитивна. Громадські ради

створювалися при різного роду центральних органів виконавчої влади, при міністерствах, де, власне, були вже представники суто громадськості, де можна було просто дискутувати, опробувати, заслухати, тобто такий голос народу чути.

Це теж такий орган був, але він мав, кажу, радше дорадчий голос, ніж затверджував щось. Колегія, в принципі, була більш формалізована.

WB: Дякую. І ще одне таке невеличке запитання. Чи розглядали питання формування чи створення музею української державності? Не революції, але, власне, скажімо, історії української державності. Мене цікавить це питання в контексті формування якраз політичної нації. Чи тут, власне, такі підходи розглядалися? Чи, власне, це питання не було актуальне?

VV: Ні, це питання було актуальне. Тобто, коли говорили про музей чи музеї боротьби за незалежність, визвольного руху, то очевидно, що мова йшла, зокрема, і про ті форми державності, які мали б бути відображені в цьому музеї.

WB: Але акценти по-іншому тоді розкладає. Тоді головною темою є, власне, саме державність. Не, скажімо, національний рух, але, власне, держава.

VV: Тут в українському випадку воно трошки складніше, в польському легше, в українському все-таки періоди бездержавності були значно тривалішими.

Тому для нас важливо було, власне, що між періодами цієї бездержавності все-таки говорити про цей національний український визвольний рух. Тому модель, про яку ми говорили, все-таки комбінована. Тобто і державність, і визвольний рух.

Хоча, якщо йдеться про 17-21 рік, то очевидно, що це заслуговувало на якийсь окремий підхід саме творення форм державності, тобто армії, уряду, парламенту. І коли ми, власне, готували якісь свої рекомендації, чи навіть конкретні проекти, які були присвячені якраз питанням української революції, то, мені йдеться, ми чи не вперше в Україні акцентували увагу на те, що це не просто революція, тому що термін українська революція 1917-1921 років вже давно був вживаний. Ми, власне, акцентували увагу на те, що ця революція спричинила створення держави, яка мала всі відповідні інституції цієї держави.

Тому ми навіть відзначали століття парламенту, століття українського уряду, століття Збройних Сил України, тобто все прив'язуючи до тих подій цієї держави 1917-1921 років. Тому так, якраз оця особлива форма, особлива увага до цієї державності 1917-1921 років була важлива. І знову таки з перспективи, ну, певної протидії російським міфам про те, що ніколи не існувало ніякої української держави, що Україну придумав Ленін, бла-бла-бла і щось в такому роді

WB: Дякую, дякую. Будемо рухатися далі. Наступне запитання.

Якими є механізми ухвалення рішень під час періоду, коли ви керували інститутом? Ну, якісь такого роду рішення, як якісь плани на рік, якісь конкретні проєкти.
Ну, якісь такого роду рішення, як якісь плани на рік, якісь конкретні проєкти.
Тобто це, як я і сказав, ухвалювалося на рівні колегії. Якісь дрібніші речі готувалися на рівні. Ми робили… В мене ці роботи такі, що тиждень починався з планових нарад, на яких заслуховували, що зроблено було за тиждень минулий і планували, що робимо на наступний тиждень. Відповідно, розглядалися якісь дрібніші проєкти чи частинки проєктів, от, які попередньо були затверджені колегією, а рішення колегії в свою чергу затверджувалося міністерством культури. Тобто така приблизна піраміда була.

В свою чергу керівники підрозділів якихось там окремих теж проводили якісь окремі наради, де ще на дрібнішому рівні намагалися якось розглядати, що зроблено, що не зроблено, що працює, що не працює. Тому, в принципі, крім такого формального стилю постійних нарад, насправді дуже багато їх було, але наради були як тижневі, як я і сказав, періодичні, постійні, так часом могли бути наради по конкретних проєктах, якщо проєкт великий, якщо він потребував великої уваги, якщо він вже там доходив до якоїсь стадії реалізації, то ми збирали окремо по якомусь проєкту, наприклад, ну я не знаю, та сама Останні хвилини миру, десь перед 8 травня, особливо зважаючи на те, що часом це треба було долучати якихось представників інших органів влади, то ми окремо збиралися по якихось окремих проєктах. Часом проводили якусь роботу і наради по окремих напрямках. Особливо це стосувалося якихось таких напрямків роботи, які були були на притаманні к центральному органу виконавчої влади.

Тобто не творчі, але бюрократичні. Тобто якісь звіти, звітування, які були необхідні, бюрократичні. Далі якісь фінансові питання, часом інформаційна робота.

Тобто це теж окремо проводили якісь наради і відповідно оформляли це в рішення.

VB: Дякую. І наступне питання. Як бенефактор впливає на зміста напрямки діяльності інституту?
VV: Ще раз, перепрошую?
WB: Як бенефактор, бенефіціарій впливає на зміст напрямки діяльності інституту?

VV:А хто в даному випадку бенефіціарій?
WB: Ну власне, скажімо, політична сила, міністерство чи, наприклад, спонсор. Як і чи впливали? Якщо так, то як? Які зв'язки? Чи, наприклад, були проби тиску, нав'язати щось?

VV: Ситуація була специфічна, що на момент, коли ми почали цим займатися, як я казав , нікого іншого, інших політиків ця тема не дуже цікава. Тому нам було досить легко нав'язувати своє бачення, свій якийсь порядок денний.

Тому як сказати, що відчував якийсь вплив, напевно, ні, навіть навпаки, вдавалося тиснути на політиків через якусь додаткову публічність. До прикладу, навіть з тим самим переформатуванням, відзначнь пов'язаних з Днем Перемоги, 9 та 8 травня, навіть дуже проукраїнські політики дуже невпевнено ставилися, що це можливо, що це потрібно, тому що соціальні опитування показували, що невелика кількість українців до цього готова. Але ми, по суті, через голову політиків, скажімо так, апелювали до громадськості і формували думку активної частини громадськості, що це дуже необхідно, що це вкрай потрібний крок, і таким чином, власне, впливали на політиків.

Тобто, з їхнього боку, бажання були, бажання це зупинити, ну, принаймні, було артикульовано. Якогось такого бажання, що ви маєте зробити так, а не інакше, мені не озвучували.

WB: Дякую. Наступне питання. Якою є роль вашого інституту формування та реалізації політики пам'яті? Ми частково вже про це говорили, але, власне, ваша оцінка?

VV: Мені здається, що нам вдалося переконати керівництво держави і суспільство в тому, що така політика взагалі потрібна. І вдалося зробити якісь ключові акценти.

Тобто, закласти основи якихось найважливіших речей, фундамент того, що має бути в основі національної пам'яті. Вважаючи на те, що національна пам'ять — це, у свою чергу, одна з основ національної ідентичності. І якраз оці питання, з одного боку, боротьби за незалежність, як одного з такого наскрізних і наріжних сюжетів, а, з другого боку, питання боротьби проти українців, питання геноциду, питання репресій.

Це інша важлива тема, яку нам вдалося все-таки донести до суспільства, власне, в контексті того, щоб пояснити потребу відмежування від комуністично-тоталітарного минулого. Я вважаю, що нам вдалося дуже багато досягнути в переосмисленні Голодомору. Тобто ті зміни, які сталися у людей по відношенню до Голодомору, вони, насправді, перетворили цю тему Голодомору в одну з ключових, напевно, базових в національній пам'яті українців.

І це, насправді, дуже важливо в контексті якось, зупинки спроб реабілітації чогось совєтського, комуністичного в Україні. Зараз, в принципі, в Україні фактично неможливо якась така реанімація, реабілітація цього, як це відбувається в Росії, Білорусі чи в частині інших постсовєтських республік. То, зокрема, мені здається, що це стало можливо завдяки тому, що відбулося ця масова переросмислення тема Голодомору.

WB: Дякую. Чи можна вашу політику вважати наративною? Політикою, в якій ви, як згадуєте, приймали активну участь і, в основному, я так зрозумів, ви її формували в період, коли ви очолювали Український інститут національної пам'яті.

VV: Так, безперечно.

Одним з наших завдань було формування наративів. Ми потім ті наративи намагалися упакувати, якщо так можна сказати, в різні форми, виставок, книжок, коротких фільмів чи політичних рішень. Але формування якраз українського наративу про минуле, так це було однією з ключових задань, напевно.

WB: Дякую. Якщо ми візьмемо авторитарну державу, там держава, в основному, монополізує право до формування наративу. Як під час вашого керування інститутом формувалася політика наративу? Ви представляли державний орган, представляли державу у формуванні такої наративної політики, а власне якою була роль suspil`stva, громадянського суспільства, яке активно розвивалося і консолідувалося в Україні після Революції гідності.

Колеги, про яку ви згадували, це одне, але якісь формальні та неформальні механізми саме включення, тому що Україна рухається в напрямку демократії. І мене цікавить, власне, включення суспільства в напрацювання, скажімо, загальнонаціональних, не те що державних, але загальнонаціональних наративів.

VV: Я думаю, що без включення громадськості, без якоїсь інтеграції побажань громадськості, навряд чи нам би вдалося щось зробити.

Тому що, як я і сказав, в нас, в принципі, попри гучну назву Центрального органу виконавчого влади, це невеликий колектив з невеликим відносно бюджетом, невеликими повноваженнями. І саме через те, що, мені здається, нам вдавалося вловлювати якраз суспільні запити і їх якимось чином оформляти в ці політичні рішення, саме через це, нам, ну впровадження цих наративів, на мою думку, були для нас успішними. Декомунізація – це не те, що придумав В'ятровий чи Інститут національної пам'яті.

Декомунізація – це те, що вже було в повітрі. Це запит суспільства, яким ми просто оформили відповідні закони, які дав можливість, якісь інструменти в руки тій самій громадськості. До речі, коли ми говорили про всі ті масові переіменування, які відбулися в контексті декомунізації, то ми свідомо навіть закладали в законодавчу базу основи, які давали можливість включення громадськості.

Тобто закон передбачав, що старі комуністичні назви мають бути змінені, але які мають бути нові – це, будь ласка, хай вирішує громадськість на місцевому рівні. І такий, власне, підхід ми пропону… намагалися запровадити всюди. Тому, мені здається, що якраз наша чутливість до того, чого бажає громадськість, вміння осідлати цю хвилю такими віндсерферами, очевидно, частково спрямовувати, але, тем не менше, користуватися цією енергією, яка є, вона і забезпечила десь нам якийсь успіх.

Часом це виливалося в якісь дискусії. Часом дискусії ну, засвідчували якісь побоювання громадськості. Я пам'ятаю, коли було ухвалено один з законів декомунізації, в якому йшлося про визнання учасникам боротьби за незалежність, в тому числі Української повстанської армії, здійнялася ціла хвиля обурення, в тому числі кількох західних експертів, що цей закон передбачає героїзацію українською повстанською армією, більш того, навіть нібито передбачає кримінальну відповідальність за

заперечення того, що вони були героями, попри те, що закон на півтора сторінки, і нічого такого в цьому законі не було.

Але це для нас засвідчило, що треба, напевно, краще комунікувати, пояснювати, для чого ми це робимо, що ми це робимо. Тому я вважаю, що якраз те, що від 2014 року ми стали свідками дуже таких цікавих, бурхливих, громадських і експертних, історичних суто дискусій, які були присвячені питанням цієї ж самої української держави 17-21 років, питанням тієї самої української повстанської армії, українсько-польських, українсько-єврейських стосунків, саме наявність власне цих дискусій, ну вона давала можливість нам якось зрозуміти, що буде сприйнято громадською, що не буде сприйнято. Мені здається, що інститут був достатньо чуйний до критики і здатний корелювати якийсь свій курс.

viatrovych 3

WB: Дякую. А скажіть, будь ласка, з якимись громадськими організаціями ви безпосередньо співпрацювали? Чи, наприклад, з академічним середовищем, з якимись вузами, чи з Київським університетом, Львівським, якісь були провідні вузи, які співпрацювали з вами над напрацюванням наративів?

VV: Університети – це, очевидно, університет Шевченка і університет Франка, це Київо-Могилянська академія. З інституціями – це Інститут історії України національної академії наук, це Інститут Українознавства, це ж національна академія наук у Львові.

Окремі якісь проекти могли б бути. Університет Каразіна у Харкові, тоді ще Дніпропетровський університет Гончара. З музеями, як я сказав, багато працювали.

Намагалися працювати з окремими дослідниками. Нам важливо було… Ми розуміли, що в мене є дослідницька установа, в нас немає потенціалу для якогось наукового дослідження та інших тем. Але, зважаючи на те, що я маю історичну освіту, маю історичний науковий ступінь, я принаймні знав, кого питати і де питати.

Наприклад, що в цій темі є такий-то фахівець, і наше завдання в нього отримати експертизу щодо того, як краще цю тему представити. Або взяти його напрацювання і надати йому якогось популярного вигляду. Ми навіть дійшли до того, що надавали якусь фінансову підтримку певних проєктів.

Тобто ми оголошували, що нас цікавлять умовно проєкти дослідження, які стосуються дієвої армії Української Народної Республіки. І ми будемо готові якимось чином профінансувати, якщо нам нададуть якесь дослідження, яке ми зможемо упакувати, відповідно, в якусь свою чергу, виставки, фільми і так далі. І таким чином, власне, ми от всіх цих науковців долучали, тому що ще раз хочу сказати про те, що якась частина співробітників інституту, десь, напевно, третина мала історичну освіту, може половина мала історичну освіту, але ми точно не могли б і не витягали б, і навіть не ставили собі за мету замінити собою всі ці наукові дослідницькі основи.

Тобто нашим завданням все-таки було вже скористатися якимись наявними дослідженнями або замовити їх.

WB: Дякую. І наступне запитання. Наскільки залежним є зміст діяльності вашого інституту від політичної ситуації?

VV: Ну, як виявилося, залежним, тому що допоки була ситуація після Майданного, скажімо, така політична атмосфера, 2014-2019 рік, до тих пір була співпраця абсолютно активна з усіма гілками влади. Ми мали і фінансову підтримку, але як коли поступово почали втрачати свій авторитет, політичну підтримку всі ці постмайданні сили, це 2017-2018 рік, коли почався вже такий певний спад їхньої популярності, то, очевидно, вже важче було працювати, а от прихід до влади нової команди Володимира Зеленського, спочатку як президента, а потім прихід його політичної сили «Слуга народу», ну, фактично перезавантажив це питання, тому що гасла і програми, під які ми йшли до влади і Зеленський і його команда, були, ну, як мінімум, байдужі до цих питань національної пам'яті. Вважалося, тобто, це скептично до цього сталося, критично до цього ставилося, вважалося, що це щось зайве, що це не потрібне.

Ну, таке найбільш виразне гасло, з яким асоціюється, власне, цей період, це «какая разніца?» Тобто, питання мови, питання ідентичності, питання відповідно пам'яті, нібито неважливими. І це досить швидко відобразилося на тому, що, ну, звичайно, я був звільнений з цієї посади, я був готовий до того, після перезвантаження влади, але проблема була в тому, що і новий керівник Інституту національної пам'яті не зумів якось налагодити співпрацю, так само, як це було в часи, коли я очолював з іншими гілками влади, формувати чи спонукати органи влади до якоїсь політики національної пам'яті. Мені здається, що ця тема відійшла на дуже-дуже далекий план, навіть ще задовго до повномасштабного вторгнення в 2022 році.

Це дуже чітко було помітно, я вже став народним депутатом і, відповідно, оцінював такого роду речі через призму бюджетів. Бюджети Інституту національної пам'яті катастрофічно скорочувалися. Це відображалося на тому, що кількість людей, які там залишилися працювати, так само зменшувалася.

Відтак, мені здається, що саме тепер Інститут вже дуже-дуже втратив якийсь самодостатній інструмент формування національної пам'яті, попри те, що я вважаю, що якраз зараз, особливо після повномасштабного вторгнення, це питання точно не менше актуальне, ніж тоді, коли я цим питанням займався.

WB: А скажіть, будь ласка, чи в якійсь мірі чи в якійсь формі ви співпрацюєте з актуальним директором Інституту національної пам'яті Дробовичем? Чи ні?

VV: В якийсь мірі в якийсь співпрацюю?

WB: Ну, саме в який?

VV: Я досить часто критикую Інститут національної пам'яті. Часто ми досить публічно сперечаємося з Антоном. Але, попри те, я є членом колегії. Тобто, навіть з формальної точки зору, я є членом колегії Інституту національної пам'яті. Відтак маю можливість висловлювати свою думку. Не скажу так, щоб дуже впливати на якісь рішення, але щонайменше висловлювати свою думку. Як народний депутат, член комітету з питань культури, безперечно, що маю можливість так само якось впливати на своїх колег для того, щоб їм пояснювати важливість Інституту національної пам'яті. Я постійно піднімаю питання кожного року про збільшення бюджету для Інституту національної пам'яті.

На жаль, не дослухається до мене. Тому, певна співпраця є. Найбільш успішна, напевно, в контексті цієї співпраці, є те, що деякі проєкти, які були започатковані ще за моєго керівництва, продовжилися. І я дуже тішуся, що нам вдалося, на що я не очікував, до прикладу, проштовхнути, реалізувати закон про деколонізацію, тобто вже про позбавлення від російської імперської спадщини.

Це стало можливим знову тільки після початку повномасштабного вторгнення. Напрацювання цього законопроєкту про деколонізацію у нас було ще зразу після декомунізації, тобто ми готували цей наступний крок, але після 2019 року це виглядало вже нереально, після «какая разниця,» але після початку повномасштабного вторгнення знову виникла

можливість і ми його проштовхнули. Далі ми, між іншим, минулого року, я особисто брав активну участь в розробці, подальшій розробці, тому що знову таки це починалося ще за мого керівництва, закону про основні засади політики національної пам'яті.

Законопроєкт ми напрацювали, але поки що він навіть не потрапив до Верховної Ради, поки що його розглядають на рівні Кабінету Міністрів, і це, до речі, ще один показник того, наскільки все стало працювати по-іншому, тому ну, що за моєю каденцією, я не уявляю собі, щоб законопроєкт, який ми розробили, рік десь зблукав по коридорах Кабінету Міністрів. Тобто це було б непрыпустимо, ми б публічно піднімали рейвах, говорили про те, що так не можна, що важливий закон, він має бути ухвалений. Тут, на жаль, ми вже майже рік, в грудні, по-моєму, закінчили роботу над ним, так, якраз минулого року.

Цей закон так і не вийшов ще навіть з Кабміну, не потрапив до Верховної Ради, але я вважаю його важливим, але з позитиву це те, що, власне, я мав можливість вже за нового керівництва брати участь в розробці цього законопроєкту. Вже як народний депутат.

WB: Так, так, дякую. А чому б подібний закон не був прийнятий в період 2014-2019 років?

VV: Просто не встигли, в нас вже були його наррацювання, але на момент, коли він вже більш-менш був схожий на законопроєкт, це вже буде з 2019 року, просто забракло часу. Хоча, в принципі, це пішло на користь законопроєкту, тому що після цієї паузи, коли ми знов взялися за нього, побачив багато якихось таких недоліків, мені здається, що те, що зараз вийшло, воно цікавіше і правильніше. Між іншим, одна з завдань цього закону – це зробити більш забезпеченим саме інститут національної пам'яті його існування.

Я боюся, що загроза його ліквідації, переформатування не зникла, що, на жаль, все можливо ще. І, власне, щоб зробити його більш політично незалежним, ми хотіли б прописати його окремим законопроєктом.

WB: Дякую.Скажіть, будь ласка, як Ви оцінюєте дії Зеленського? Це 2021 рік, мені здається, що указом президент Зеленський ввів свято української державності, яке було прив'язане до Дня хрещення Київської Руси.

VV: Скептично я оцінюю, критично оцінюю, тому що мене здивувала прив'язка до Дня хрещення Руси і до хрещення Руси, якщо вже ми беремо як початок української державності, очевидно, що існувала до 1988 року. І,

загалом, це історичне моє зауваження, суто практичне моє зауваження полягає в тому, що це ще одне свято, яке припадає на літо, на місяць перед Днем Незалежності, яке дуже мало відрізняється від Дня Незалежності.

На моє запитання, коли обговорювалася ця ідея, а як ми будемо чисто інформаційно відпозиціонувати, чим відрізняється День Незалежності від Дня Державності, які інші формати відзначення будуть порівняно з цим. Відповіді не було. І тому мені здається, що це раче віяння такого настрою пана Володимира Зеленського, все починати з самого, все з нуля, все, я перший, до мене нічого не було.

І я в цьому вбачаю якусь таку трошки, знаєте, альтернативу навіть до Дня Незалежності, тому скептично поки до цього стався.

WB: А до якої події можна було б прив'язати, ну власне якщо ми говоримо про наративну політику, до якої події можна було б прив'язати традиції української державності пов'язані саме з періодом Київської держави, Київської Руси?

VV: А мені важко сказати, яку тут конкретну подію наговорити. Якщо говорити про День української державності, тобто якщо щось крім незалежності, ну не знаю, тоді можливо все-таки 22 січня 1918 року створення першої української держави в XX столітті.

Так, щоб ми вже про 24 серпня 1991 року говорили про відновлення незалежності, тобто на зразок знову таки було в Балтійських країнах. Я цілком за те, щоб прив'язувати в цей наратив і руську спадщину, але от я зараз не готовий. Тобто треба було б ще передискутувати щодо того, що саме які руські дати, пов'язані з Русью, могли би бути такими, щоб, скажімо, зачепити цей гачок за руську спадщину.

Хоча, до речі, в нас була виставка, це без прив'язки до дати, але в нас була виставка, яка тоді була 25-та, здається, річниця незалежності. 25 років незалежності, 1000 років державності, де ми, власне, показували в цій виставці, що саме успадкувала сучасна українська держава від різних форм державності, які існували до того. Тобто там і УНР, і військо Запорозьке, і Русь, включно там з тризубом, гривнею і такі візуальні речі, які показують, як ця спадщина відображається в сьогоденні.

Тому, мені здається, що можна це відобразити, але це, до речі, приклад того, це політичне рішення, приклад того, як не треба робити, тому що не відбулася дискусія нормальної. Тобто, можливо, в цій дискусії ми б знайшли кращу дату, можливо, в цій дискусії ми б знайшли кращу форму,

а цього не відбулося, це буквально всіх поставили перед фактом, що так є. І коли я дізнався про такий законопроект, то я був здивований, що виявляється, що вже все готове є, що жодних дискусій перед тим не відбулося. На моє питання, неофіційне питання Інституту національної пам'яті, виявилося, що вони теж виявилися за бортом цього процесу, тобто їх теж, по суті, поставили перед фактом.

Але, зважаючи на політичну ситуацію, коли ми маємо більшість в парламенті президента Зеленського, то, очевидно, що і в парламенті жодних дискусій не було, тобто проголосували. І зараз це свято залишається таким дивним [незрозуміло].

WB: Дякую. І останнє запитання. Чи існує якась форма контролю, моніторингу чи самооцінки впливу вашого інституту на колективну пам'ять?

VV: Я думаю, що періодично, ну, я принаймні завжди звірявся з якимись соціологічними опитуваннями, які проводжуються. На жаль, не часто проводяться соціологічні випитування на історичну тематику.

Єдину таку послідовану соціологічну якусь лінію можна прослідкувати якраз динамікою вставлення до Голодомору. Це десь спочатку 2000-х років постійно запитуються. Далі маємо якісь окремі соціологічні дослідження, які стосуються зміни пам'яті про Другу світову війну.

Тепер, дедалі, частіше вже років з 10, напевно, питання присвячує там Бандера, українська повстанська армія, яка динаміка змін. Цікаво, що вже останні два роки, здається, окрему соціологію замовляє і проводить Інститут національної пам'яті. Це великий плюс.

Я вважаю, що це правильно, тому що це дає можливість якось звірятися. Іііі,… ну Загалом, я думаю, що зростання запиту українців на історію, яка відчувається тут, я вже можу говорити як автор книг, які продаються краще, ніж раніше продавалися. От, мені здається, що це теж певний показник, наскільки цей запит зріс і наскільки ми здатні його задовільнити.

WB: Скажіть будь-ласка, коли ми говоримо про моніторинг впливу, то якщо візьмемо до уваги наративну політику, чи звіряли ви, чи досліджували ви, наприклад, згідно досліджень суспільної думки, як ваші наративи впливають не лише на політику, але також і на суспільство. Якщо будемо порівнювати динаміку, скажімо, навіть ставлення, чи до ОУН-УПА, чи, власне, до тих чи інших подій, чи до тих чи інших героїв,

до Другої світової війни, чи до святкування саме 8 травня, а не 9. Чи, власне, ви обговорювали на колегії, чи в інституті, і таким чином ви перевіряли ефективність вашої роботи?

VV: Абсолютно, так. На жаль, нам бракували ресурсів для того, щоб самим спеціально замовляти якісь свої дослідження, яке я казав.

Тобто це тільки тепер сталося, що почалися дослідження. Тому ми мусили користуватися тими дослідженнями, де фрагментарно, принаймні, зачіпалося питання національної ідентичності і пам'яті. Але, звичайно, щоб ми це враховували, тому що той самий приклад з 8-го і 9-го травня.

Я морально і політично давно був готовий до того, щоб скасувати 9 травня. Більше того, вважав його атавізмом, небезпечним атавізмом в нашій політиці пам'яті. Але коли в 2014 році ми ініціювали ці зміни, 65% якщо не помиляюся українців вважали це для себе святом.

В такий момент пропонувати просто його відмінити, це було б дуже шкідливо. Не можна ламати такого роду речі. Тому ми, власне, пішли таким більш еластичним шляхом.

Тобто запровадили паралельно 8 травня з тим, щоб поступово виходити саме на 8 травня. Вони, врешті-решт, це зробили у 2023 році. Тому звірятися з соціологією точно треба.

Інша справа в тому, що, це вже як політик буду, радше казати, мене не влаштовують, власне, ці політики, які виключно орієнтуються на соціологію. Людям подобається, давайте будемо робити те, що людям подобається. В питаннях пам'яті це не те.

Пам'ять не повинна бути дуже популістською. Все одно ми маємо розуміти, що якісь речі … людям подобалися 9 травня, але це не означало, що воно було небезпечним з точки зору його використання Росією. Тому подобалося чи не подобалося, все-таки ми мали брати на себе якусь відповідальність, у тому числі політичну, спрямовувати настрій в бік до відмови від 9 травня.

WB: Ну і на заключення вже питання від мене. Скажіть, будь ласка, коли ви керували інститутом національної пам'яті, ви сформували матрицю, матрицю наративної політики?

VV: Що Ви маєте на увазі під матрицею?

WB: Загальну концепцію, яка по відношенню до, скажімо, русського періоду, періоду київської руси, козацької доби, чи литовсько-русської держави, польської держави.

VV: На жаль, цілісною, такою концепцією, абсолютно цілісною, не вдалося, напевно, ще сформувати.

Трохи бракувало часу. Мені здається, що більше якихось успіхів у нас стосується наративу XX століття. Але абсолютно згодне з вами, що варто було би все-таки продовжити його в глиб історії.

І тут, напевно, забракло часу. Плюс для мене особисто, і для історика XX століття, я набагато менш певно на себе почуваю в цьому періоді. Тому важливіше було би, напевно, когось іншого долучати.

Але в будь-якому випадку тут, напевно, вирішальним чинником був брак часу. Тому що 5 років — це точно надто короткий період для реалізації таких глобальних завдань. Тобто я би хотів, щоб воно зараз продовжувалося.

Але, очевидно, в силу об'єктивних причин, зокрема, війни, це поки що не відбувається на такому системному рівні.

WB: Дякую, пане Володимире. Вельми вам вдячний за, власне, цікаву, змістовну зустріч, за цікаве інтерв'ю.

Так що щиро дякую. І запрошую до нас в Люблін. Будемо раді вас бачити.

VV: Навзаєм. Як буде якесь дослідження опубліковано, зараз почитаємо.

WB: Добре, дякую.

На все добре, щасливого до перемоги. Єщє Польська не згинула, ще не вмерла Україна. На все добре, щасливо.